

РОЗВИТОК ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Несененко П. П., доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, права та управління бізнесом, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: nppod@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6399-3511

Подмазко О. М., кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки, права та управління бізнесом, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: ampodmazko@gmail.com

ORCID: 0009-0003-1495-6046

Кушнар В. С., здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету економіки та управління підприємництвом, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, Україна

e-mail: lerakushnar@gmail.com

Анотація. Мета дослідження полягає у всебічному аналізі взаємозв'язку між розвитком інститутів громадянського суспільства та процесами європейської інтеграції в Україні. Це передбачає формування цілісного уявлення про сучасний стан інститутів громадянського суспільства, виявлення ключових проблем, що перешкоджають їхньому розвитку, та визначення перспектив їхнього подальшого зміцнення для забезпечення успішної євроінтеграційної траєкторії країни. У статті використано комплексний підхід, що включає аналіз наукових публікацій, законодавчих актів та стратегічних документів, а також узагальнення досвіду країн Центральної та Східної Європи. Застосовано методи порівняльного аналізу, систематизації та класифікації для виявлення ключових тенденцій та закономірностей у розвитку громадянського суспільства в контексті євроінтеграційних процесів. Проведено аналіз еволюції концепції громадянського суспільства, визначено основні європейські стандарти участі громадянського суспільства в управлінні та охарактеризовано вплив європейської інтеграції на розвиток громадянського суспільства в країнах Центральної та Східної Європи. Здійснено огляд основних типів інститутів громадянського суспільства в Україні, зроблено оцінку рівня їхньої активності та впливу на суспільні процеси, а також проаналізовано законодавче та інституційне середовище, що регулює їхню діяльність. Визначено ключові проблеми, що стримують розвиток інститутів громадянського суспільства в Україні в контексті євроінтеграції, та окреслено перспективи їхнього подальшого зміцнення. Результати дослідження можуть бути використані для розробки ефективних стратегій державної політики, спрямованих на підтримку та розвиток громадянського суспільства в Україні в умовах європейської інтеграції. Сформульовані рекомендації сприятимуть створенню сприятливих умов для діяльності інститутів громадянського суспільства, підвищенню їхньої ролі у процесах прийняття рішень та зміцненню їхньої співпраці з органами державної влади.

Ключові слова: громадянське суспільство, європейська інтеграція, Україна, Угода про асоціацію, неурядові організації, публічне управління, демократія, реформи, волонтерство, законодавство, інституційний розвиток.

DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN UKRAINE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Nesenenko Pavlo, Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Economics, Law and Business Management, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine

e-mail: nppod@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6399-3511

Podmazko Oleksii, PhD in Economics, Senior Lecturer of the Department of Economics, Law and Business Management, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine

e-mail: ampodmazko@gmail.com

ORCID: 0009-0003-1495-6046

Kushnar Valeriia, Student of the second (master's) level of higher education at the Faculty of Economics and Enterprise Management, Odesa National Economic University, Odesa, Ukraine

e-mail: lerakushnar@gmail.com

Abstract. The purpose of the study is a comprehensive analysis of the relationship between the development of civil society institutions and the processes of European integration in Ukraine. This involves the formation of a holistic view of the current state of civil society institutions, identifying key problems that hinder their development, and determining the prospects for their further strengthening to ensure the successful European integration trajectory of the country. The article uses a comprehensive approach that includes the analysis of scientific publications, legislative acts and strategic documents, as well as the generalization of the experience of Central and Eastern European countries. Methods of comparative analysis, systematization and classification are

applied to identify key trends and patterns in the development of civil society in the context of European integration processes. An analysis of the evolution of the concept of civil society is carried out, the main European standards of civil society participation in governance are defined, and the impact of European integration on the development of civil society in Central and Eastern European countries is characterized. An overview of the main types of civil society institutions in Ukraine is provided, the level of their activity and impact on social processes is assessed, and the legislative and institutional environment governing their activities is analyzed. The key problems hindering the development of civil society institutions in Ukraine in the context of European integration are identified, and the prospects for their further strengthening are outlined. The scientific novelty of the study lies in the comprehensive analysis of the complex and multifaceted relationship between the development of civil society institutions and the processes of European integration in Ukraine. The study provides a holistic view of this interaction, taking into account both the positive impact of European integration and the challenges and obstacles that hinder the full development of civil society in Ukraine. The article also identifies key trends and patterns in the evolution of civil society institutions under the influence of European integration, which contributes to a deeper understanding of the dynamics of this process. The results of the study can be used to develop effective strategies of state policy aimed at supporting and developing civil society in Ukraine in the context of European integration. The formulated recommendations will contribute to the creation of favorable conditions for the activities of civil society institutions, enhancing their role in decision-making processes and strengthening their cooperation with public authorities. The findings of the article can also be useful for international organizations and European institutions involved in supporting democratic development and European integration in Ukraine.

Keywords: civil society, European integration, Ukraine, Association Agreement, non-governmental organizations, public administration, democracy, reforms, volunteering, legislation, institutional development.

JEL Classification: F150; P260; O520

Постановка проблеми. Європейська інтеграція є стратегічним вектором розвитку України, що передбачає не лише адаптацію законодавства та економіки до європейських стандартів, але й глибокі трансформації у політичній та соціальній сферах. Ключову роль у цьому процесі відіграє розвинене та дієздатне громадянське суспільство, інститути якого є важливим елементом демократичної держави та ефективним інструментом для забезпечення прав і свобод громадян, а також їхньої участі в управлінні державними справами.

В умовах повномасштабної війни РФ проти України та внутрішніх соціально-економічних викликів, розвиток інститутів громадянського суспільства в нашій країні набуває особливої актуальності. З одного боку, європейські прагнення та зобов'язання, зокрема в рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1], створюють реальні стимули для активізації та зміцнення громадянського суспільства. З іншого боку, існують численні перешкоди, пов'язані з недостатнім фінансуванням, низьким рівнем довіри, обмеженими можливостями для впливу на прийняття рішень, а також негативними наслідками бойових дій.

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених питанням європейської інтеграції України та розвитку її громадянського суспільства окремо, комплексна аналітична оцінка впливу європейської інтеграції на еволюцію та зміцнення інститутів громадянського суспільства в нашій державі залишається недостатньо розкритою. Зокрема, потребують поглибленого вивчення механізми впливу європейських стандартів та практик, ефективність залучення інститутів громадянського суспільства до реалізації євроінтеграційних реформ, а також виявлення ключових проблем, що перешкоджають їхньому повноцінному розвитку в цьому контексті.

Таким чином, існує нагальна потреба у проведенні дослідження, спрямованого на виявлення особливостей розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні під впливом процесів європейської інтеграції, визначення ключових тенденцій, проблем та перспектив їхнього подальшого зміцнення для забезпечення успішної євроінтеграційної траєкторії країни. Результати такого дослідження матимуть важливе значення для розробки ефективних стратегій державної політики, спрямованих на підтримку та розвиток громадянського суспільства в Україні в умовах європейської інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження розвитку громадянського суспільства в контексті євроінтеграційних процесів носить міждисциплінарний характер. Теоретичні засади концепції громадянського суспільства розглядаються у працях, що спираються на різні філософські традиції. Зокрема, Т. Подковенко [2] аналізує ліберальну концепцію Джона Локка, а М. О. Салаяєв [3] подає загальну характеристику цього поняття. Європейські стандарти участі громадянського суспільства в управлінні та механізми їхньої реалізації досліджуються у роботах, що вивчають європейське врядування, де М. Герман [4] аналізує конкретні приклади громадянських ініціатив.

Вплив європейської інтеграції на українські реалії вивчається з різних точок зору. Так, наприклад, В. О. Філіпчук [5] акцентує увагу на ролі євроінтеграції у процесах

державотворення, тоді як М. П. Месюк [6] та Н. В. Бондарчук [7] зосереджуються на взаємодії інститутів влади та громадянського суспільства в цьому контексті.

Правові аспекти функціонування громадянського суспільства в Україні розглядаються через призму аналізу відповідного законодавства, включаючи Закони України «Про громадські об'єднання» [8], «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [9] та «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [10].

Окрему увагу дослідники приділяють впливу сучасних викликів на розвиток громадянського суспільства. Так Н. Бондаренко [11] аналізує трансформації громадянського суспільства в умовах війни, а Ф. В. Мальчиков та О. К. Толстанов [12] досліджують роль громадянського суспільства у публічному адмініструванні, що є особливо важливим для ефективного врядування. Крім того, вивчаються питання адаптації європейського досвіду інституційної взаємодії та культурологічні аспекти євроінтеграційних процесів.

Відокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри увагу до розвитку громадянського суспільства та євроінтеграції України, залишаються недостатньо дослідженими такі проблеми, як: вплив різноманітних інструментів євроінтеграції на інституційний розвиток громадянського суспільства; регіональні відмінності у розвитку та залучення громадянського суспільства до євроінтеграції; трансформація ролі громадянського суспільства під впливом війни у контексті євроінтеграції; ефективність державної підтримки громадянського суспільства з огляду на європейські вимоги; рівень адаптації європейських практик діалогу влади та громадянського суспільства в Україні. Вивчення цих аспектів сприятиме глибшому розумінню процесів та розробці ефективніших рекомендацій.

Мета дослідження полягає у всебічному дослідженні взаємозв'язку між розвитком інститутів громадянського суспільства та процесами європейської інтеграції в Україні, що дозволить сформулювати цілісне уявлення про сучасний стан, проблеми та перспективи цієї взаємодії.

Основний матеріал. Концепція громадянського суспільства є багатогранною та еволюціонувала протягом століть, відображаючи зміни у соціально-політичних структурах та філософських поглядах. У широкому сенсі, громадянське суспільство визначається як сфера добровільних об'єднань, організацій та ініціатив громадян, незалежних від держави та ринку, що мають на меті артикуляцію та захист спільних інтересів, цінностей і цілей [3].

Витоки розуміння громадянського суспільства сягають античності, де Аристотель розглядає політичну спільноту як форму асоціації вільних і рівних громадян. Проте, сучасне розуміння концепції формується у період Просвітництва та ліберальних революцій. У той час Джон Локк підкреслював природні права людини та необхідність обмеження державної влади, відводячи значну роль приватній сфері та добровільним об'єднанням [2].

Наприкінці ХХ століття, з хвилею демократизації у країнах Східної Європи, концепція громадянського суспільства набула особливої актуальності як ключовий елемент переходу до демократії та побудови правової держави. Громадянське суспільство розглядалося як сила, здатна контролювати державу, захищати права людини та сприяти розвитку демократичних інститутів.

Сьогодні громадянське суспільство охоплює широкий спектр інститутів, включаючи неурядові організації, профспілки, благодійні фонди, релігійні організації, студентські об'єднання, ініціативні групи та окремих активних громадян. Його функції є різноманітними: від адвокації прав та інтересів до надання соціальних послуг, здійснення громадського контролю та сприяння розвитку демократичної культури [13].

Європейська інтеграція передбачає не лише економічну та політичну конвергенцію, але й впровадження спільних цінностей та стандартів у сфері демократії та управління. Участь громадянського суспільства в процесах прийняття рішень та здійснення контролю є одним із ключових елементів європейського врядування. Європейські стандарти участі громадянського суспільства закріплені в ряді документів та практик. Рада Європи, зокрема, активно просуває принципи участі громадськості в демократичному процесі через різноманітні конвенції, рекомендації та резолюції. Європейський Союз також визнає важливу роль громадянського суспільства та заохочує його залучення до формування політики на різних рівнях.

На рис. 1 продемонстровано основні європейські стандарти участі громадянського суспільства в управлінні:

Впровадження цих стандартів є важливим елементом європейської інтеграції, оскільки сприяє підвищенню легітимності та ефективності державного управління, зміцненню демократичних інститутів та забезпеченню врахування інтересів різних груп суспільства.

Рис. 1. Основні європейські стандарти участі громадянського суспільства в управлінні

Джерело: розроблено авторами на основі [4]

Впровадження цих стандартів є важливим елементом європейської інтеграції, оскільки сприяє підвищенню легітимності та ефективності державного управління, зміцненню демократичних інститутів та забезпеченню врахування інтересів різних груп суспільства.

Досвід країн Центральної та Східної Європи, які пройшли шлях європейської інтеграції, є цінним для розуміння можливого впливу цього процесу на розвиток громадянського суспільства в Україні. Після падіння тоталітарних режимів ці країни зіткнулися з необхідністю побудови демократичних інститутів та активного громадянського суспільства.

Європейська інтеграція стала потужним каталізатором розвитку громадянського суспільства в цих країнах. Прагнення відповісти європейським стандартам у сфері демократії та прав людини стимулювало прийняття законодавства, що регулює діяльність неурядових організацій та забезпечує їхню участь у суспільно-політичному житті.

Основні аспекти впливу європейської інтеграції на розвиток громадянського суспільства в країнах Центральної та Східної Європи включають [6; 14]:

1. Європейські фонди та програми, які надають значну фінансову підтримку організаціям громадянського суспільства, сприяючи їхньому інституційному розвитку та реалізації різноманітних проєктів.

2. Процес адаптації законодавства до європейських норм призвів до створення більш сприятливого правового середовища для діяльності неурядових організацій, забезпечення їхньої незалежності та права на участь у прийнятті управлінських рішень.

3. Європейська інтеграція також сприяла налагодженню зв'язків між організаціями громадянського суспільства різних країн, обміну досвідом та кращими практиками.

4. Європейські цінності та стандарти сприяли зростанню громадянської свідомості та активності, заохочуючи громадян до участі у громадському житті та створення власних ініціатив.

5. Європейські вимоги щодо консультацій з інститутами громадянського суспільства сприяли формалізації механізмів взаємодії органів влади з неурядовими організаціями на різних рівнях.

Водночас, досвід країн Центральної та Східної Європи також свідчить про певні виклики та обмеження. Залежність від зовнішнього фінансування, недостатня інституційна спроможність деяких організацій, а також формальний характер консультацій залишаються актуальними проблемами.

Громадянське суспільство в Україні представлене широким спектром організацій та ініціатив, кожна з яких виконує специфічні функції та має свої особливості. До основних типів інститутів громадянського суспільства належать:

1. Громадські організації створюються на добровільній основі для захисту спільних інтересів, задоволення потреб, реалізації прав та свобод громадян у різних сферах життя

– від правозахисної діяльності та екології до культури та освіти. Після початку російської агресії значно зросла кількість громадських організацій, що займаються волонтерською діяльністю, підтримкою армії та постраждалих від наслідків війни.

2. Благодійні фонди створюються з метою здійснення благодійної діяльності, спрямованої на надання допомоги потребуючим, підтримку соціально вразливих груп населення, розвиток освіти, науки, культури, охорони здоров'я та інших суспільно корисних цілей.

3. Професійні спілки – добровільні об'єднання громадян, пов'язаних спільними професійними інтересами. Основною метою профспілок є представництво та захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів своїх членів у відносинах з роботодавцями та органами державної влади.

4. Незалежні засоби масової інформації (ЗМІ) – це вільні та незалежні медіа, які являються ключовим елементом громадянського суспільства, забезпечуючи право громадян на отримання об'єктивної інформації, сприяючи свободі слова та вираження поглядів, а також здійснюючи громадський контроль за діяльністю влади. В Україні існує розгалужена мережа незалежних телеканалів, радіостанцій, друкованих видань та інтернет-медіа, які, попри економічні та політичні виклики, намагаються дотримуватися журналістських стандартів та забезпечувати раціональний погляд думок.

Крім зазначених основних типів, до інститутів громадянського суспільства також належать релігійні організації, які відіграють духовну та соціальну роль, творчі спілки, що об'єднують представників різних видів мистецтва, наукові товариства, що сприяють розвитку науки та освіти, спортивні організації, організації співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ) та численні інші формальні та неформальні об'єднання громадян за інтересами.

Законодавче та інституційне середовище відіграє ключову роль у створенні умов для розвитку та ефективного функціонування інститутів громадянського суспільства. В Україні існує низка законів та нормативно-правових актів, що регулюють діяльність громадських організацій, благодійних фондів та інших інститутів громадянського суспільства, основні з яких: Закон України «Про громадські об'єднання» [8], Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [9], Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [10].

Поряд із законодавством, важливу роль відіграють інституційні механізми взаємодії держави та громадянського суспільства. В Україні існують консультативно-дорадчі органи при органах влади різних рівнів, які передбачають участь представників громадських організацій у розробці та обговоренні політики. Проте, ефективність цих механізмів часто залишається низькою через формальний характер консультацій та недостатнє врахування думки громадськості.

Попри наявні проблеми, законодавче та інституційне середовище для розвитку громадянського суспільства в Україні поступово вдосконалюється, зокрема у напрямку гармонізації з європейськими стандартами. Подальші реформи, спрямовані на спрощення процедур, забезпечення більшої прозорості та підзвітності, а також створення ефективних механізмів діалогу та партнерства між державою та громадянським суспільством, є необхідними для зміцнення ролі інститутів громадянського суспільства в процесах європейської інтеграції України [12].

Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом є ключовим документом, що визначає стратегічні напрями співробітництва та реформ в Україні на шляху до європейської інтеграції. Певні положення Угоди безпосередньо або опосередковано впливають на розвиток інститутів громадянського суспільства [1].

Одним із важливих аспектів є розділ «Громадянське суспільство» [1], який визнає його важливу роль у демократичному розвитку України та підкреслює необхідність налагодження діалогу та співпраці між органами влади та організаціями громадянського суспільства. Крім того, Угода містить положення, спрямовані на забезпечення основоположних прав і свобод, включаючи свободу об'єднання, свободу слова та право на участь у громадському житті, що є ключовими передумовами для активного функціонування громадянського суспільства. Гармонізація українського законодавства з європейськими стандартами у цих сферах сприяє створенню більш сприятливого правового середовища для діяльності інститутів громадянського суспільства.

Процес імплементації Угоди вимагає від України впровадження європейських практик публічного управління, включаючи забезпечення прозорості, підзвітності та залучення громадськості до прийняття рішень, що також сприяє зміцненню ролі громадянського суспільства як контролюючої та впливової сторони.

Вплив європейської інтеграції на розвиток інститутів громадянського суспільства в Україні є багатограним і супроводжується як значними успіхами, так і певними викликами, основні з яких наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Успіхи та виклики впливу європейської інтеграції на розвиток інститутів громадянського суспільства в Україні

Успіхи	Виклики
1. Активізація громадянського суспільства (поява нових організацій та ініціатив, орієнтованих на європейські стандарти)	1. Політичний тиск та протидія
2. Посилення експертної ролі організацій громадянського суспільства	2. Формальний характер діалогу
3. Зміцнення громадського контролю	3. Недостатня інституційна спроможність
4. Залучення фінансових ресурсів	4. Залежність від зовнішнього фінансування
5. Підвищення обізнаності про європейську інтеграцію	5. Вплив наслідків війни

Джерело: складено авторами на основі [11]

Попри наявні виклики, вплив європейської інтеграції на розвиток інститутів громадянського суспільства в Україні є позитивним. Подальші зусилля, спрямовані на зміцнення інституційної спроможності організацій громадянського суспільства, налагодження ефективного діалогу з владою, диверсифікацію джерел фінансування та адаптацію до умов воєнного стану, є ключовими для посилення ролі громадянського суспільства у забезпеченні успішної європейської інтеграції України.

Тож, на нашу думку, існують значні перспективи для подальшого розвитку інститутів громадянського суспільства в Україні:

1. Європейська інтеграція надає потужний імпульс для розвитку громадянського суспільства. Вимоги Європейського Союзу щодо залучення громадськості до розробки та моніторингу реформ, а також необхідність імплементації європейських стандартів у різних сферах, створюють нові можливості для участі інститутів громадянського суспільства. Посилення їхньої експертної ролі, адвокаційної діяльності та громадського контролю сприятиме успішній євроінтеграції України.

2. Подальші реформи законодавства, спрямовані на спрощення процедур реєстрації та звітності, забезпечення більшої прозорості фінансування інститутів громадянського суспільства, а також створення ефективних механізмів взаємодії між державою та громадянським суспільством, є ключовими для їхнього розвитку.

3. Поглиблення співпраці з європейськими організаціями громадянського суспільства, обмін досвідом та залучення європейської експертизи сприятимуть зміцненню інституційної спроможності українських інститутів громадянського суспільства та впровадженню кращих практик. Участь у міжнародних проєктах та мережах розширить їхні можливості для впливу та залучення ресурсів.

4. Війна продемонструвала величезний потенціал волонтерського руху в Україні. Підтримка та інституціоналізація волонтерських ініціатив, залучення нових добровольців та координація їхніх зусиль сприятимуть розширенню можливостей громадянського суспільства у вирішенні нагальних соціальних проблем та підтримці євроінтеграційних процесів.

Висновки. Проведене дослідження дозволило комплексно оцінити розвиток інститутів громадянського суспільства в Україні в контексті європейської інтеграції. Було встановлено, що європейський вектор розвитку, особливо після підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, став важливим каталізатором активізації та зміцнення ролі громадянського суспільства. Угода створила правові та політичні рамки для залучення громадськості до розробки та моніторингу реформ, а європейські грантові програми надали значну фінансову підтримку інституційному розвитку та проєктній діяльності організацій громадянського суспільства.

Для подальшого розвитку та зміцнення ролі інститутів громадянського суспільства в Україні, особливо в контексті європейської інтеграції та подолання наслідків війни, пропонуються наступні заходи:

1. Спрощення процедур реєстрації та звітності для організацій громадянського суспільства, забезпечення більшої прозорості їхнього фінансування, створення ефективних механізмів консультацій та врахування думки громадськості при прийнятті рішень на всіх рівнях.

2. Підвищення прозорості діяльності інститутів громадянського суспільства, активне інформування громадськості про їхні досягнення та внесок у суспільний розвиток, сприяння розвитку професійних стандартів та етики в секторі.

3. Забезпечення реальної участі представників громадянського суспільства у розробці та моніторингу державної політики, створення постійно діючих платформ для діалогу та співпраці з органами влади.

4. Активізація обміну досвідом, залучення європейської експертизи та участь у спільних проєктах з організаціями громадянського суспільства країн Європейського Союзу.

5. Створення сприятливих правових та організаційних умов для розвитку волонтерства, підтримка волонтерських ініціатив та їхньої координації.

6. Підтримка організацій, які працюють з наслідками війни, сприяння їхній стійкості та здатності до довгострокової діяльності.

Таким чином, зміцнення інститутів громадянського суспільства є ключовим фактором для побудови демократичної, правової та соціально орієнтованої держави. Активне та дієздатне громадянське суспільство сприяє підвищенню якості державного управління, забезпеченню прав і свобод громадян, розвитку соціальної згуртованості та ефективному впровадженню європейських стандартів у різних сферах життя нашої держави.

Список літератури

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: від 27 червня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 15.04.2025).

2. Подковенко Т. Концепція лібералізму Джона Локка. Актуальні проблеми правознавства. 2022. Вип. 1. С. 12-17. DOI:10.35774/app2022.01.0012. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/47647> (дата звернення 15.04.2025)

3. Салаяєв М. О. Характеристика поняття громадянське суспільство. Актуальні питання державотворення у аспекті євроінтеграційних процесів в Україні : зб. тез круглого столу (м. Київ, 1 листопада 2016 р.) / за. ред.: Н. В. Кулак, А. П. Головащук. Київ : КНУТД, 2016. С. 48-49. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/6053> (дата звернення 15.04.2025).

4. Герман М. Європейські стандарти та досвід реалізації громадянських ініціатив. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. 2024. № 17. С. 33-40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-5>. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/112> (дата звернення 15.04.2025).

5. Філіпчук В. О. Європейська інтеграція як засіб українського державотворення. Економіка та держава. 2014. № 3. С. 131-134. URL: <https://surli.cc/zqiqsp> (дата звернення 15.04.2025).

6. Месюк М. П. Взаємодія інститутів влади та громадянського суспільства в Україні у контексті євроінтеграційних процесів. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 8. С. 87-93. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6052&i=17> (дата звернення 15.04.2025).

7. Бондарчук Н. В. Взаємодія влади та громадянського суспільства в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.5.1>. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/dy/article/view/1526> (дата звернення 15.04.2025).

8. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення 15.04.2025).

9. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17> (дата звернення 15.04.2025).

10. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14> (дата звернення 15.04.2025).

11. Бондаренко Н. Громадянське суспільство у процесі євроінтеграції в умовах війни. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2022. № 5(124). С. 100-110. DOI:

[https://doi.org/10.31617/3.2022\(124\)09](https://doi.org/10.31617/3.2022(124)09). URL: <http://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/article/view/1564> (дата звернення 15.04.2025).

12. Мальчиков Ф. В., Толстанов О. К. Роль інститутів громадянського суспільства в публічному адмініструванні. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 15. С. 93-99. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.15.93. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7547&i=13> (дата звернення 15.04.2025).

13. Мохнюк Р. С. Культуротворче осмислення стратегій розвитку громадянського суспільства у контенті євроінтеграції. Питання культурології. 2021. № 38. С. 143-155. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.38.2021.245829>. URL: <http://issues-culture-knukim.pp.ua/article/view/245829> (дата звернення 15.04.2025).

14. Лясота А. Європейський досвід інституційної взаємодії держави та громадянського суспільства. *Věda a perspektivy*. 2024. № 2(33). С. 415-425. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-2\(33\)-415-425](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-2(33)-415-425). URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/9236> (дата звернення 15.04.2025).

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine. (2014). Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony (June 27). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011. (accessed 15 April 2025). [In Ukrainian].

2. Podkovenko, T. (2022). The concept of John Locke's liberalism. *Aktualni problemy pravoznavstva*, 1, 12-17. DOI: 10.35774/app2022.01.0012. Retrieved from <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/47647>. (accessed 15 April 2025). [In Ukrainian].

3. Saliaiev, M. O. (2016). Characteristics of the concept of civil society. *Aktualni pytannia derzhavotvorennia u aspekti yevrointehratsiinykh protsesiv v Ukraini : zb. tez kruhloho stolu* (Kyiv, November 1) / za. red.: Kulak, N. V., Holovashchuk, A. P. Kyiv : KNUTD, 48-49. Retrieved from <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/6053>. (accessed 15 April 2025). [In Ukrainian].

4. Herman, M. (2024). European standards and experience in the implementation of civil initiatives. *Newsletter of Precarpathian University. Politology*, 17, 33-40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-5>. Retrieved from <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/112>. (accessed 15 April 2025). [In Ukrainian].

5. Filipchuk, V. (2014). European integration as a means of ukrainian state-building. *Ekonomika ta derzhava*, 3, 131-134. Retrieved from <https://surli.cc/zqiqsp>. (accessed 15 April 2025). [In Ukrainian].

6. Mesiuk, M. P. (2018). Interaction of institutes of government and civil society in Ukraine in the context of euro-integration processes. *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*, 8, 87-93. Retrieved from <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6052&i=17>. (accessed 15 April 2025). [In Ukrainian].

7. Bondarchuk, N. V. (2023). Interaction between government and civil society in the context of European integration processes in Ukraine. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, 5. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.5.1>. Retrieved from <https://nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/1526>. (accessed 15 April 2025). [In Ukrainian].

8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012). On Public Associations (Act No. 4572-VI, March 22). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>. (accessed 15 April 2025). [In Ukrainian].

9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012). On Charity Work and Charitable Organisations (Act No. 5073-VI, July 5). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>. (accessed 15 April 2025). [In Ukrainian].

10. Verkhovna Rada of Ukraine. (1999). About trade unions, their rights and guarantees of activity (Act No. 1045-XIV, September 15). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#Text>. (accessed 15 April 2025). [In Ukrainian].

11. Bondarenko N. (2022). Civil society in the process of European integration in the conditions of war. *Foreign trade: economics, finance, law*, 5(124), 100-110. DOI: [https://doi.org/10.31617/3.2022\(124\)09](https://doi.org/10.31617/3.2022(124)09). Retrieved from <http://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/article/view/1564>. (accessed 15 April 2025). [In Ukrainian].

12. Malchykov, F. V., Tolстанов, O. K. (2021). The role of civil society institutions in public administration. *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid*, 15, 93-99. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.15.93. Retrieved from <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=7547&i=13>. (accessed 15 April 2025). [In Ukrainian].

13. Mokhniuk, R. S. (2021). Culture forming understanding of civil society development strategies within European integration. *Issues in Cultural Studies*, 38, 143-155. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.38.2021.245829>. Retrieved from <http://issues-culture-knukim.pp.ua/article/view/245829>. (accessed 15 April 2025). [In Ukrainian].

14. Liasota, A. (2024). European experience of institutional interaction between the state and civil society. *Věda a perspektivy*, 2(33), 415-425. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-2\(33\)-415-425](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-2(33)-415-425). Retrieved from <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/9236>. (accessed 15 April 2025). [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.04.2025

Прийнята до публікації 22.04.2025

Опубліковано онлайн 12.05.2025